

Österlånggatan i Eksjö

Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning inför nya VA-ledningar i Österlånggatan, fornlämning L1974:6667, Eksjö stad och kommun, Jönköpings län

Österlånggatan i Eksjö

Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning
inför nya VA-ledningar i Österlånggatan, fornlämning
L1974:6667, Eksjö stad och kommun.

Jönköpings läns museums dnr: 2022-187
Länsstyrelsens dnr: 431-9445-2021

Rapport, foto och ritningar: Susanne Nordström
Rapportgranskning: Mikael Nordström och Anna Ödeén
Grafisk mall: Anna Stålhammar
Distribution: Digital pdf

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr I2018/00079.

ISSN: 1103-4076

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2024

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	7
Målsättning och metod	7
Fornlämnings- och kulturmiljö	7
Tidigare undersökningar	9
Resultat	9
Rester efter den äldre åfåran	10
Kulturlager	14
Fynd	16
Yngre rödgods	16
Kritpipa	17
Övriga fynd	17
Dendrodatering	17
Utvärdering av undersökningsplanen	18
Administrativa uppgifter	19
Referenser	20
Arkiv	20
Kartmaterial	20
Tryckta källor och litteratur	20

Bilagor

Bilaga 1. Fyndtabell	21
Bilaga 2. Dendrokronologisk analys	23

DEN UPPDRAGSARKEOLOGISKA PROCESSEN

Uppdragsarkeologin regleras av 2 kap. 10–14§§ i Kulturmiljölagen samt genom allmänna råd och föreskrifter. Arkeologiska uppdrag indelas i flera etapper: arkeologisk utredning, förundersökning och undersökning. Processen syftar i första hand till att bevara fornlämningarna, vilket är grundtanken i kulturmiljölagen.

Arkeologisk utredning

Arkeologisk utredning brukar göras i två steg. Den första etappen, steg 1 (AU1), innebär att befintlig kunskap i form av arkivmaterial, äldre handlingar och historiska kartor samt litteratur och uppgifter om tidigare undersökningar sammanställs med syfte att se om fornlämningar berörs av arbetsföretaget. Därtill görs en fältinventering i syfte att lokalisera tidigare okända fornlämningar. Steg 2 (AU2) utgör den del som innebär markingrepp i form av sökschakt med grävmaskin och provrutsgrävning. Om det konstateras förekomst av fornlämningar så kan dessa, om de inte kan bevaras, gå vidare till en arkeologisk förundersökning.

Arkeologisk förundersökning

En arkeologisk förundersökning (FU) syftar till att fastställa och beskriva fornlämningens karaktär, datering, utbredning och komplexitet samt att ta till vara fynd. Resultaten ska kunna ligga till grund för länsstyrelsens bedömning av kunskapspotentialen inför kommande beslut om tillstånd till ingrepp i en fornlämning. Förundersökningen ska också ge underlag för företagarens (exploatörens) vidare planering. Om fornlämningen efter förundersökning bedöms vara välbevarad och ha vetenskaplig potential går det vidare till nästa steg i processen - en arkeologisk undersökning.

Arkeologisk undersökning

En arkeologisk undersökning (UN) utförs med anledning av att en fornlämning behöver tas bort. Syftet med en arkeologisk undersökning är att dokumentera en fornlämning, ta till vara fornyfynd, rapportera och förmedla resultaten för att skapa kunskap av relevans för myndigheter, forskning och allmänhet. Dokumentationsmaterialet och fynden ska bevaras för framtiden samt tolkas vetenskapligt och infogas i ett kulturhistoriskt sammanhang. Undersökningen innebär att hela eller delar av fornlämningen slutgiltigt tas bort. Efter att fornlämningen tagits bort är marken fri att exploatera ur fornlämningssynpunkt.

Mer information om den uppdragsarkeologiska processen finns på Riksantikvarieämbetets hemsida.

Sammanfattning

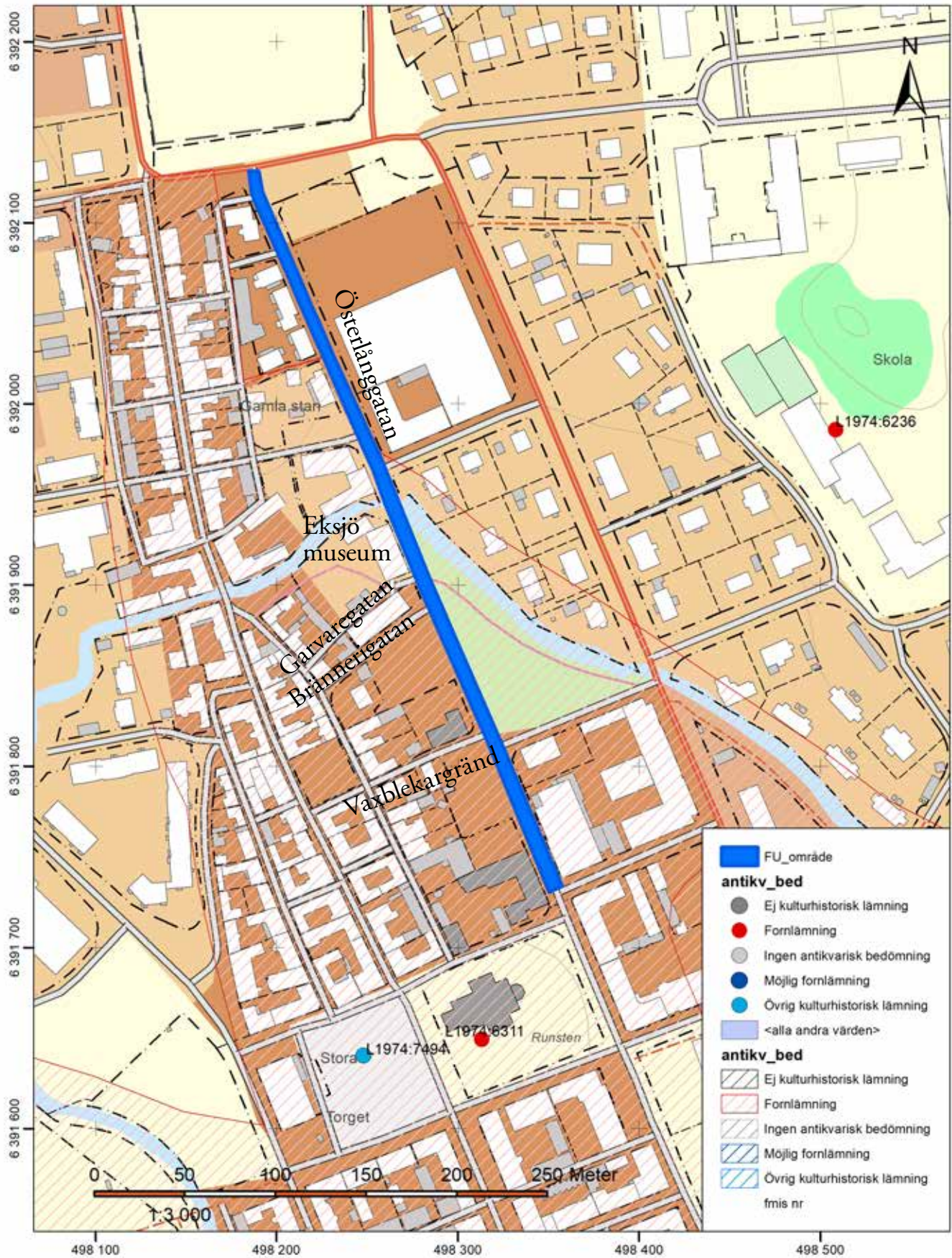
Under den första halvan av 2023 utförde Jönköpings läns museum en arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning inom den norra delen av Österlånggatan i Eksjö.

Här framkom rester efter den äldre åfåran av Eksjöån som flyttades på 1890-talet. Längs med den västra sidan av Österlånggatan, i höjd med Garvaregatan, fanns en kajkant bestående av huggen granit. Ett tydligt hörn av kajkanten fanns vid Brännerigatan.

Mellan Brännerigatan och Vaxblekargränd fanns ett mörkt kulturlager som tolkats som rester efter den gamla åfåran. I korsningen Vaxblekargränd/Österlånggatan fanns kulturlager med djurben, varvig sand och liggande störar som troligen utgjort en brygga eller rustbädd vid stranden till Eksjöån.

Intill långsidan av Eksjö museum framkom ett kulturlager med hushållskeramik, delar av en kritpipa och en bit så kallad brännplåt. Brännplåten har använts som inredning i en krukmakarugn vid bränning. Vidare hittades flera slaggbitar som tyder på någon form av järnhantering och så en del rester efter skor och sulor.

Intill museet fanns också delar av två garverikar. Det har varit laggade träkärl som bevarats i botten och en bit upp på kanterna. I dessa har man lagt skinnen som skulle garvas tillsammans med vatten, bark och urin.

Figur 1. Utdrag ur ekonomiska kartans blad 63E 9J. Skala 1:3000. Förundersökningsområdet markera med blått.

Inledning

Schaktningsövervakningen inom del av fornlämning L1974:6667 i Österlånggatan i Eksjö utfördes av Jönköpings läns museum under perioden 2023-01-23–2023-05-30. Eksjö kommun planerade att lägga nya VA-ledningar och samtidigt göra en omgestaltning på Österlånggatan, sträckan Mejerigatan till Grenadjärsgatan. Ytan var 3400 m² stor med en schaktbredd på cirka 7,5 meter. Eksjö kommun är uppdragsgivare och Susanne Haltiner Nordström var ansvarig arkeolog för fält- och rapportskrivandet.

Målsättning och metod

Målsättningen med förundersökningen var att se om del av fornlämningen berördes av schaktningarna och om så var fallet undersöka dessa för att möjliggöra ledningsdragning.

Genom schaktningsövervakning längs med sträckan kontrollerades om det fanns orörda äldre lager och om dessa kunde dateras. De anläggningar som framkom undersöktes och dokumenterades och fynd som kunde knytas till kulturlager togs tillvara.

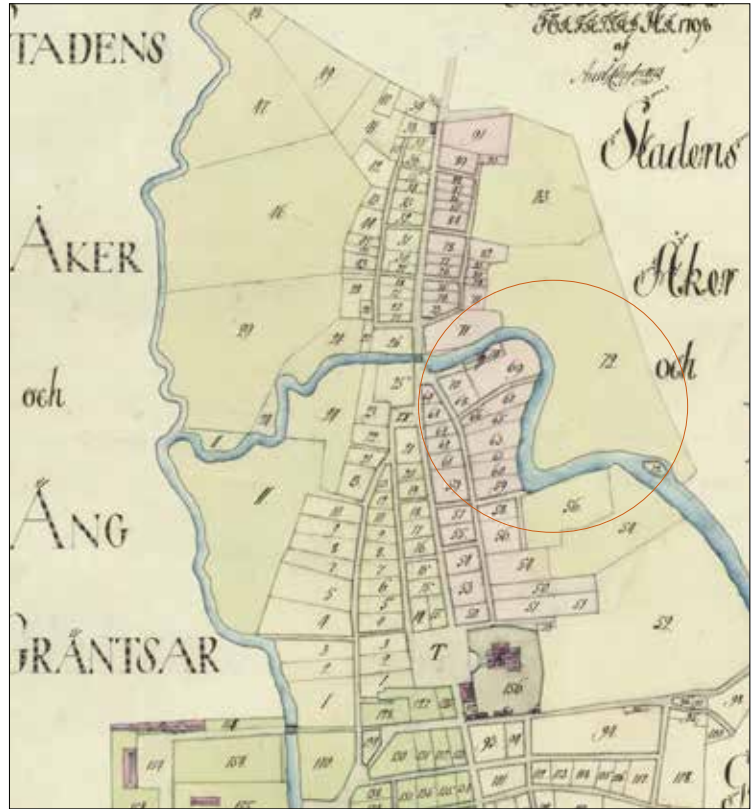
Fornlämnings- och kulturmiljö

Det äldsta skriftliga belägget för orten Eksjö kommer från ett brev som är daterat 1328. Staden nämns som tingsplats och har haft en viss central rättslig funktion under 1300-talet. Stadsprivilegierna kom runt sekelskiftet 1400. Gamla torget som var beläget vid Faragärdet nämns 1590. Mindre medeltida rester, i form av eldstäder, stolphål och en murad källare har framkommit inom kvarteren Almen, Boken och Bofinken, alla sydväst om den nuvarande stadskärnan. Staden och dess torg flyttades till nuvarande läge efter branden 1568 (Medeltidsstaden 65 Varenius 1984, s. 12). Under 1600-talet fick Eksjö utvidgad rätt till handel med oxar och man bedrev även en lönande tobakshandel vilken utvecklades till industriverksamhet med egna odlingar. Ett ökande antal hantverkare etablerade sig i Eksjö under 1600–1700-talen med bland annat garveri, smide och tenngjuteri vilket fortfarande är synligt i namnen på gatorna i staden. Österlånggatan löper i östra utkanten av trästaden som byggs under denna period.

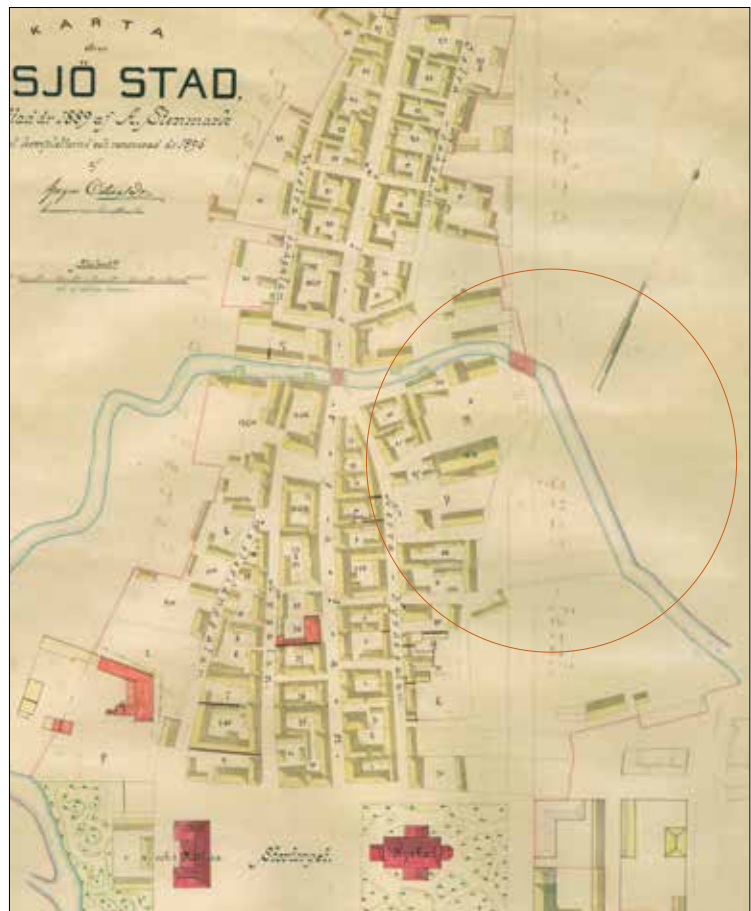
Kyrkan omnämns 1328 och uppfördes som sockenkyrka innan staden grundades. Den var byggd av gråsten och saknade torn. Ett flertal om- och tillbyggnader skedde under 1500–1600-talen och 1784 byggdes ett torn. Kyrkan revs 1887 och ersattes med den nuvarande. Utanför kyrkan står en runsten som hittades 1887 när den medeltida kyrkan revs.

Österlånggatan ligger i direkt anslutning till grönytan vid kyrkan och löper i nordlig riktning, delvis längs med Eksjöån, upp till Grenadjärsgatan. I mitten på gatan låg sedan tidigare vattenledningar och elledningar vilka delvis förstört eventuella kulturlager. På en karta från 1798 syns den ursprungliga sträckningen för ån som

Figur 2. Karta över Eksjö från 1798 med den ursprungliga sträckningen på Eksjöån.

Figur 3. Karta från 1889 över den nya sträckningen av Eksjöån och med den gamla svagt markerad.

sedan ändrades på 1890-talet, se figur 2 och 3. Den ursprungliga åfåran framkom inom schaktet strax söder om Eksjö museum, vid Brännerigatan, se figur 9 och 10.

Tidigare undersökningar

Längs med Österlånggatan har tidigare, inom samma projekt med nya VA-ledningar, schaktningsövervakning gjorts i den södra delen. Uppdraget berörde även Mejerigatan och Norra Kyrkogatan (Haltiner Nordström 2020:34). Här framkom rester efter odlingen i de kålgårdar som låg intill kyrkan på 1600–1700-talen. I Norra Kyrkogatan hittades större stenar som troligen har ingått i en mur runt kyrkan.

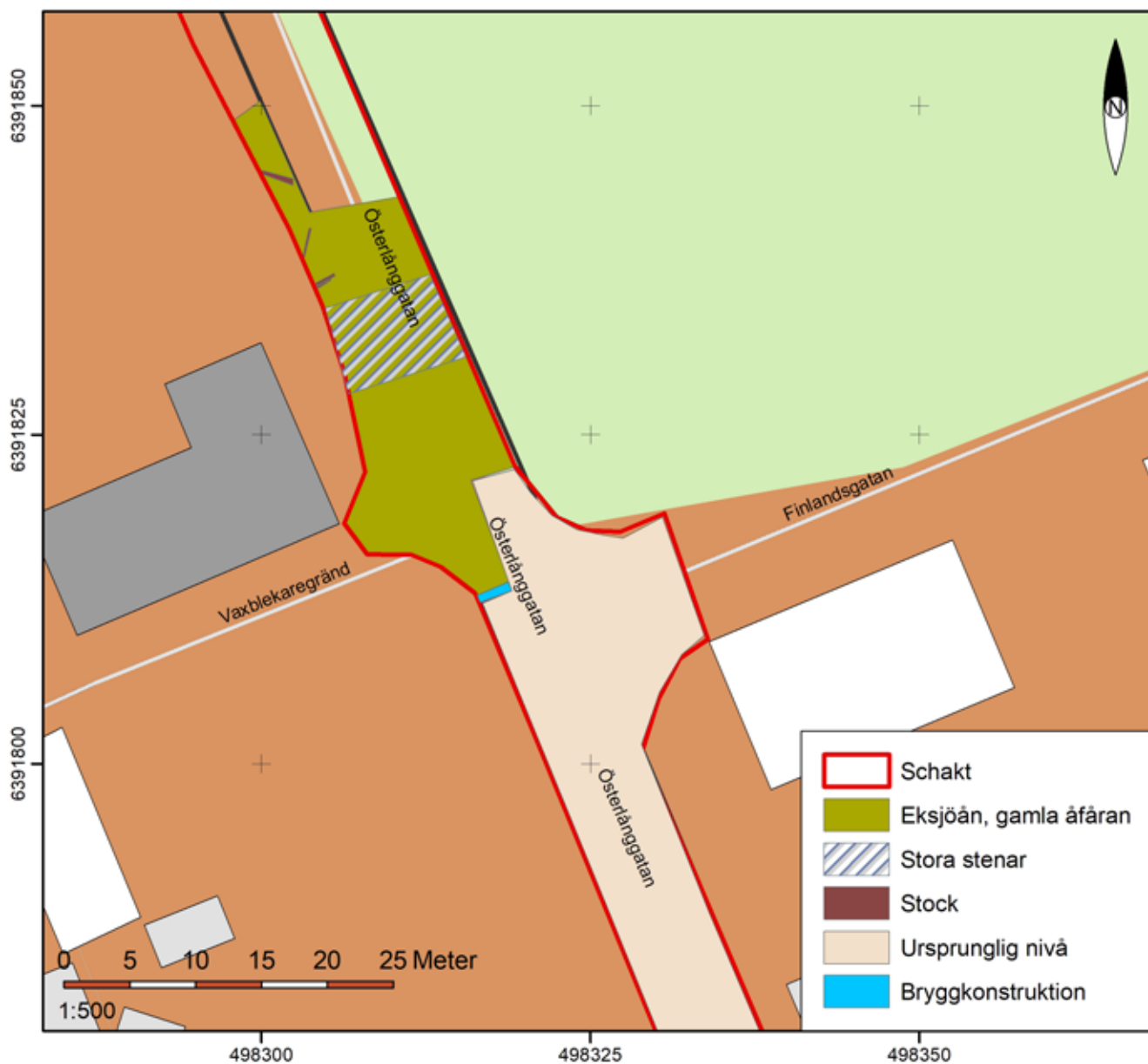
Inom fastigheten Vaxblekaren 5, 7 och 9 påträffades grunden efter två byggnader som varit bostäder med spisfundament och en större byggnad som varit en lada eller loge. Byggnaderna och fyndmaterialet har daterats till 1600-tal och framåt (Varenius 2011, s 12).

Inom fastigheten Ciselören 1, vid korsningen Vaxblekargränd/Arendt Byggmästares gata, framkom ytterligare rester efter garveriverksamhet. I den östra delen av tomten stod sex kalkkar samlade som tillhört familjen Aschans garveriverksamhet från 1800-talet. I processen när råhudarna skulle förberedas för garvning så togs håret på hudarna bort med hjälp av kalk. Hudarna fick läggas i olika kalkbad med bränd kalk och vatten, med olika styrka. Karen var nedgrävda för att underlätta för att röra runt hudarna (Haltiner Nordström 2019, s 12).

Resultat

I den norra delen av undersökningsområdet intill Grenadjärgatan framkom sentida fyllnadsmaterial ner till 0,80 meters djup. Därefter en lins med matjord som innehöll keramik och kakelugnsfragment vilket har daterats till 1800-tal. Det orörda sandblandade gruset vidtog och fortsatte hela vägen ner till botten av schaktet som var ca 3,5 meter djupt. Resterande sträcka mot söder till bron över Eksjöån, bestod av sten- och sandfyllning under asfalt, därefter en naturlig grusås vari inget av arkeologiskt intresse syntes.

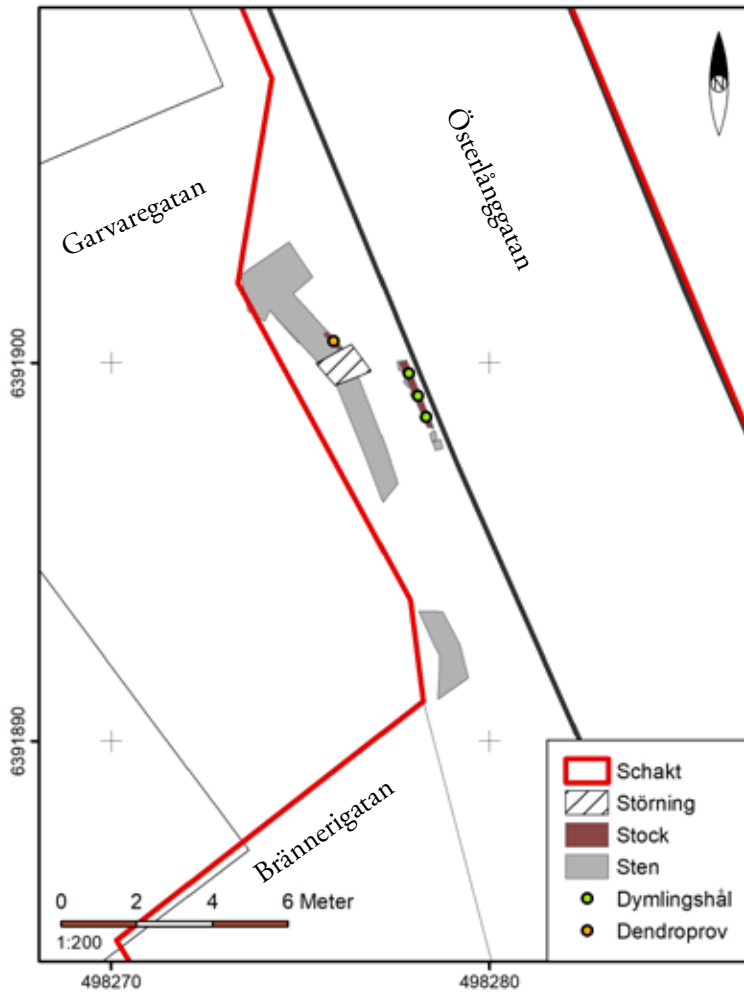
Eksjöån som korsar undersökningsområdet under bron intill museet, mellan Hantverkaregatan och Brännerigatan, har haft en lite annorlunda sträckning tidigare. På kartan i figur 2 syns den äldre åsträckningen med en krök tätt intill de tomter som låg intill ån hela vägen ner till Vaxblekargränd vid tomten numrerad med 59. Under 1890-talet flyttades just denna krök och drogs mera rakt sydöst genom det som numera heter Finlandsparken, se karta i figur 3. Resterna efter den äldre åfåran framkom inom undersökningen.

Figur 4. Karta med området där den ursprungliga Eksjöån syntes vid Korsningen Vaxblekaregränd/Österlånggatan. Den eventuella bryggkonstruktionen i blått. Området ligger cirka 100 meter söder om Eksjö museum. Skala 1:500.

Rester efter den äldre åfåran

Vid den södra gaveln till tegelbyggnaden som inrymmer Eksjö museum, intill Garvaregatan, framkom större huggna stenar. De låg samlade flera stycken och i den östra delen hade en relativt rak linje byggts. Stenarna har tolkats som en kajkant eller kanalkant ut mot Eksjöån, se figur 5. Mot söder fortsatte stenläggningen med en rad av stenar i en linje med en tydlig ytterkant ut mot det som varit ån, se figur 6. Med några avbrott (där stenarna försvunnit) så fortsatte stenkanten till Brännerigatan där ett tydligt hörn fanns bevarat, se figur 7. Längden på stenkonstruktionen var 12 meter och bredden var 0,8–1,8 meter. Muren bestod av två lager sten, de var 0,3–0,5 meter stora, till en höjd av cirka 1,10 meter. Stenarna i kajkanten kunde bevaras på plats då det inte behövde schaktas djupare i den västra delen.

Figur 5. Karta med de påträffade stenarna som utgjort kajkanten, stocken med dymlingshål och stocken som togs till dendroanalys.

Figur 6. Stenraden i kajläggningen längs med ån. Foto från norr.

Längre mot öster schaktades det ner till 3 meters djup där en nivå med mindre sten som lagts ovanpå en tillhuggen stock framkom, se figur 8. Konstruktionen av sten och trä var 2,6 meter lång och 0,2 meter bred. Själva stocken som var fyrkantshuggen var två meter lång och hade tre dymlingshål och en kvarsittande dymling. Stocken låg 2,5 meter under marknivån och här framkom grundvattnet som försvårade undersökningen av stocken. Funktion på stenarna och den huggna stocken var oklar, möjligen något med förtöjning vid kajkanten.

Kajkanten med stenarna och den huggna stocken kan alla dateras till efter flytten av ån på 1890-talet.

Vidare förbi Brännerigatan och mot söder syntes lämningar efter den flyttade ån, se figur 4. I mitten av området mellan Garvaregatan och Brännerigatan, hade alla rester försvunnit när vattenledningar lagts ner, men i resterande delar med schaktkanten och botten på schaktet, fanns ett mörkt vattenavsatt lager som troligen hör till bottenlagret på själva ån. I den västra kanten syntes mindre nedgrävningar fyllda med mörk och fet matjord uppblandad med lera och med bräddor i botten, se figur 9. Nedgrävningarna bör komma från gropar som legat vid åkanten. Fyllningen för åfäran innehöll

Figur 7. Hörnet på kajkanten som framkom i korsningen Österlånggatan/Brännerigatan. Foto från söder.

Figur 8. Den fyrkantshuggna stocken som var nedgrävd i botten på ån. Den hade en kvarsittande dymling. Foto från öster.

större sten, 0,2–0,4 meter stora, där troligen ett djupare parti i ån krävt mera fyllnadsmassor, strax innan korsningen Österlånggatan/Vaxblekargränd. Det extra djupet på ån i korsningen gjorde att åfåran syntes över hela schaktets bredd, se figur 4 och 10.

Figur 9. Schaktkanten i den västra delen. Här syns kulturlagret efter den äldre åfåran. I botten på schaktet en stock. Foto från norr.

I förlängningen till Vaxblekargränd framkom vad som tycks vara en brygga eller möjligen en rustbädd. Anläggningen bestod av lig-gande störar i både öst-västlig och nord-sydlig riktning. Samlingen av störar var ca 2,5 meter bred, 1,3 meter lång och fortsatte in i den västra schaktkanten, se figur 4, 11 och 12. Ovan och under stöarna låg ett humöst lager med träflis och djurben som var 0,3 meter tjockt. Söder om stöarna kom ett mindre parti med sten som troligen tillhört fyllningen i åfåran. Tolkningen är att man kastat hushållsavfall såsom djurben från matlagning och annat vid ån under en längre tid så att minst tre olika marknivåer bildats och även en brygga anlagts. Den äldsta nivån låg 1,60 meter under nuvarande marknivå.

Dessa lämningar med den eventuella bryggan och lagren med vad som tolkats som hushållsavfall hör till perioden före 1890 då ån flyttades. En datering till 1700–1800-tal kan vara trolig.

På den östra sidan av Österlånggatan fanns inget av den äldre åkröken bevarad troligen för att en mängd ledningar dragits här.

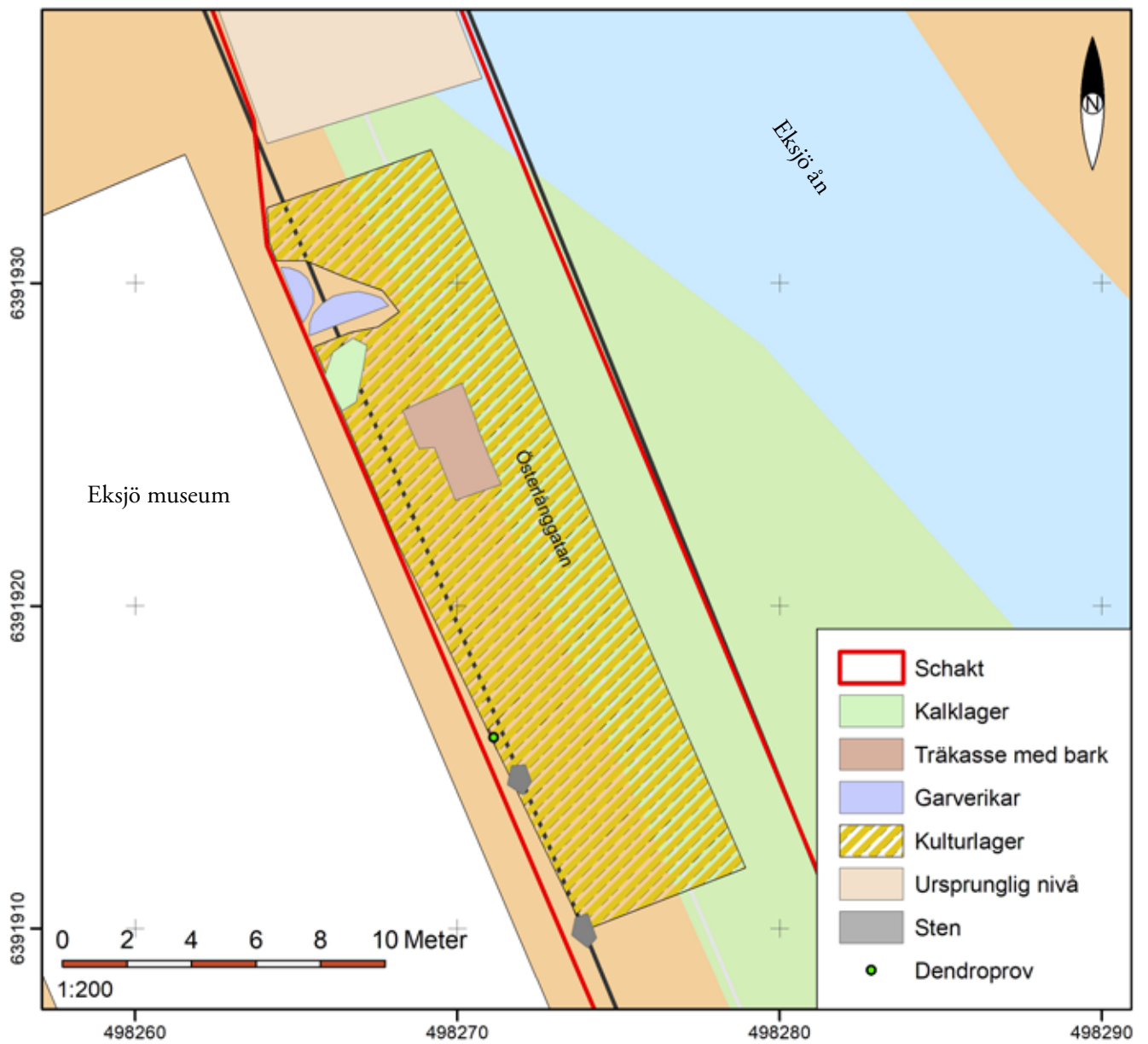
Figur 10. Schakt strax före korsningen Österlånggatan/Vaxblekargränd med det svarta lagret efter ån synligt i hela ytan. Foto från sydväst.

Figur 11 och 12. Profil av den troliga bryggan i förlängningen av Vaxblekargatan med störor och varvig sand. Foto från norr.

Figur 13. Karta över det framkomna kulturlagret, garverikaren, kalklager, träresten och dendroprovet.

Figur 14. Delar av kulturlagret utanför museet med barklager och bevarat trä. Foto från söder.

Fortsättningen på Österlånggatan mot söder innehöll inga arkeologiska lämningar förutom den ursprungliga marknivån, bestående av grå sand med grus och småsten, som från korsningen lutar svagt uppför resterande sträcka mot söder vid Mejerigatan.

Kulturlager

I höjd med Eksjö museums södra gavel och östra långsida framkom ett kulturlager/raseringslager som var 0,1-0,3 meter tjockt. I detta påträffades obrända djurben, tegel, porslin, fajans och yngre rödgods. Under detta lager påträffades ett tunt, grått lerlager som var 0,05 meter tjockt, se figur 14. Under leran framkom ett lager med bark, i samma tjocklek. Dessa lager hör till perioden efter flytten under 1890-tal. Speciellt barklagret tyder på en koppling till garveriverksamheten. I den norra delen av raseringslagret, cirka 10 meter söder om bron, framkom ett område med trä som tycktes inrama ett lager med sten och bark. Lagret med bark var 0,15 meter tjockt och innehöll även mindre stenar, 0,1 meter stora, se figur 13. Möjligen kan detta vara en borttagen låda eller box för barkförvaring som använts vid garvningen av skinn. Träet var starkt förmultnat och kunde mest anas.

Sedan vidtog ett lager med inslag av träflis, träpinnar och näver. Det var 0,1–0,2 meter tjockt med fynd av kritpipsfragment, mycket obrända ben men även brända ben, skor av näver, läderfragment

Figur 15. Här syns de två garverikaren som delvis fanns bevarade i schaktet. Båda med botten och delar av de stående kanterna kvar. Foto från söder

och rödgoods, se bilaga 1. Under detta framkom ett sandlager som fortfarande var fyndförande men enbart i form av djurben, detta lager övergick till ett grusigt, sandigt, grått lager som utgör den orörda äldsta marknivån. Tolkningen av dessa lager var att det handlat om ett aktivitetslager nere vid ån som troligen varit ganska sankt, därav har näver och trä använts för dränering. Även i detta område kan en datering till 1700–1800-tal vara möjlig.

Garverikar

Intill det nordöstra hörnet av Eksjö museum framkom rester efter två laggade garverikar, se figur 13 och 15. De var bevarade med botten och delar av de laggade kanterna kvar. Botten på karen bestod av liggande plankor som var fästa i varandra med träplugg, se figur 16. Kanterna, som var bevarade 0,2 meter på höjden, bestod av stående laggar, 0,1 meter breda och med en vidja lindad på utsidan för att hålla ihop karet. Det större karet i den södra delen, hade även en utsågad fas längst ner som passade ihop med laggen för att hålla tätt, se figur 17. De två karen har grävts ner för att skapa en bättre arbetsmiljö och har då troligen förstört det eventuella kulturlager som kan ha funnits här tidigare. Karet med infasningen bedömdes som yngre än det i norr och båda har en ungefärlig datering till sekelskiftet 1800–1900-tal, då ån hade flyttats.

Garveriprocessen innehöll många olika moment och tog lång

Figur 16. Bottenplankorna har suttit fast i varandra med hjälp av runda pluggar.

Figur 17. Här syns spåret i de laggade plankorna som passade precis till bottenplattan i karet.

Figur 18. Profilen i det nordvästra hörnet, vid bron över ån, där kalklagret syntes. Foto från öster.

tid beroende på produkt och kvalité, ibland flera år. Råhudarna mjukades först upp, håret togs bort och sedan skulle hår, hud och köttrester avlägsnas. När detta var gjort skulle hudarna luckras upp inför själva garvningen vilket alltid gjordes där man haft direkt tillgång till vatten. Garvningen skedde i stora runda laggade kärl eller kar där en blandning av vatten och garvämne i form av bark blandades. Hudarna garvades oftast 4-6 månader för ovanläder som var tunnare och 1-2 år för grovläder. Hudarna fick inte ligga stilla utan drevs runt i karen med störar. Man flyttade hudarna mellan karen, från svagare till successivt starkare barklag. Längs med Eksjöån har flera olika garverier legat och ett av de stora lock som användes kan ses utanför Eksjö museum (Haltiner Nordström 2019, s 13). I schaktets nordvästra del framkom ett kalklager som var ca 0,1 meters tjockt, se figur 18. Kalken har använts till garvningen.

Fynd

Totalt tillvaratogs ett 40-tal fynd, fördelat på 24 fyndposter, varav flertalet poster innehåller yngre rödgodskeramik.

Yngre rödgods

Den dominerande fyndkategorin var keramik, så kallat yngre rödgods. Det var tillverkat lokalt av rödbrännande lera - skålar, grytor och fat. Mönster och färger på glasyren har varit våglinjer, ränder, prickar och geometriska mönster i grönt, gult och brunt. Två skärvor från en mindre skål hade ett mönster som brukar kallas "löpande hund", ett sammanhängande vågmönster i en ljusgrå

Figur 19. Två delar av fatet med dekor i form av "löpande hund". Fyndnummer 9.

Figur 20. Del av en så kallad brännplatta som använts i brännugnen när man brände tallrikar. Fyndnummer 4.

färg. I mönstret fanns även prickar med tjock glasyr så att de blivit lite högre än omgivande dekor. Allt är mycket blankt på grund av en täckande glasyr som innehållit mycket bly. Ytan har blivit lite grusig/kornig som möjligen kan vara ett tecken på en misslyckad bränning, se figur 19. Liknande mönster och felbränning har påträffats i ett krukmakeri i Jönköping som daterats till mitten av 1600-talet (Domstolen JLM, Dnr 2020-152, Haltiner Nordström rapportmanus). Delarna av kärlets utseende i övrigt, tyder på en datering till 1700-1800-tal.

Bland skärvorna fanns även en så kallad brännplåt, se figur 20. Det är plattor med intryckta spetsiga åsar som använts när man skulle bränna tallrikar i ugnen. Sida vid sida kunde tallrikarna ställas så att många fick plats samtidigt och utan att nudda vid varandra eftersom glasyren då skulle smälta ihop. Brännplåten har kommit från ett krukmakeri som troligen legat i närheten och haft en verksamhet under 1700–1800-talet.

Fajans och ostindiskt porslin framkom också vid förundersökningen av kulturlagret utanför Eksjö museum, båda med mönster i blått och med en trolig datering till 1700-tal.

Kritpipa

Tre skaft av pipor och del av ett huvud har tillvaratagits i träffslagret utanför museet. Huvudet som var av den äldre mindre sorten, har även ett mönster på övergången mellan skaft och huvud, se figur 21. Pipan har tillverkats i Holland och har en så kallad Tudorros som dekor. Mönstret har skapats av upprättstående blomblad och dateras till 1600-tal. Ett av skaften har intryckt möster runt om. Ytterligare ett skaft till en pipa (fyndnummer 15) där man i toppen på pipan har skurit ut två fördjupningar där innehavaren har bitit fast pipan i munnen, se figur 22.

Övriga fynd

Två fyndposter bestod av slaggbitar som nästan smält till glas med stora håligheter och bitvis blå-grön färg (fyndnummer 8 och 16), se figur 23.

Fyndnummer 23 och 24 innehöll delar av flera skosulor och klackar. De hade byggts upp av bark och näver, se figur 24.

Dendrodatering

Två stockar samlades in och skickades på dendrodatering till Lunds universitet. Det var dels en stock från det som tolkats som ett fundament till kajkant för den äldre åfäran till Eksjöån, se figur 5. Dels en syllstock som fanns i profilen under Eksjö museums östra långsida, se figur 13. Stocken har troligen utgjort syllen till en byggnad som legat intill kanten av ån. Intill låg en sten som kan ha varit en syllsten till samma byggnad.

Stocken under stenfundamentet har daterats till fällningsår 1876–1879. Detta skulle innebära att man antingen förstärkt eller byggt den stensatta kajkanten cirka 20 år innan man ändrade åns riktning på 1890-talet. Stocken under byggnaden som nu är Eksjö museum, kunde tyvärr inte dateras alls, se bilaga 2.

Figur 21. Piphuvud med Tudorros dekoren mitt på. Fyndnummer 22.

Figur 22. Pipskaftet med märken efter tänderna. Fyndnummer 15.

Figur 23. En bit av den blåsiga och lätta slaggen som hittades utanför museebyggnaden. Fyndnummer 16.

Figur 24. Del av en klack tillverkad i bark och näver, med fyndnummer 23.

Utvärdering av undersökningsplanen

Förundersökningen kunde genomföras enligt Länsstyrelsens förfrågningsunderlag och upprättad undersökningsplan.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 431-9445-2021
Länsstyrelsens beslutsdatum: 2022-09-01
Jönköpings läns museums dnr: 2022-187
Uppdragsgivare: Eksjö kommun
Rapportansvarig: Susanne Haltiner Nordström
Rapportgranskning: Mikael Nordström, Anna Ödèen
Fältansvarig: Susanne Haltiner Nordström
Fältpersonal: Emma Boman, Ann-Marie Nord-
man
Fältarbetstid: 2023-01-17–2023-05-30
Län: Jönköpings län
Kommun: Eksjö kommun
Socken: Eksjö socken
Församling Eksjö
Fastighetsbeteckning: Österlånggatan
Belägenhet: Ekonomiska kartans blad 63E9jS
Koordinater: N6391900 E498275
Koordinatsystem: Sweref 99 TM
Höjdsystem: RH 2000
Undersökningsyta: Cirka 3400 m²
Fornlämningsnummer: L1974:6667
Fornlämningstyp: Stadslager
Tidsperiod: 1700–1800-tal
Fynd nr: JM56984:1–24
Tidigare undersökningar: Österlånggatan-Mejerigatan
JLM Dnr 2020-239

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Arkiv

Jönköpings läns museum (JLM)

Kartmaterial

Stadskarta över Eksjö 1798 och 1896.

Tryckta källor och litteratur

Haltiner Nordström, S. 2019. *Rester av garveriverksamhet. Arkeologisk förundersökning av RAÄ-nr 134:1 Eksjö stad inför nybyggnation inom Ciselören 1, Eksjö stad och kommun, Jönköpings län.* Jönköpings läns museum Arkeologisk rapport 2019:11, Jönköping.

Haltiner Nordström, S. 2020. *Norra Kyrkogatan Eksjö. Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning inom L1974:6667, stadslager, inför omgestaltning av Norra Kyrkogatan och Österlånggatan i Eksjö stad och kommun, Jönköpings län.* Jönköpings läns museum, Arkeologisk rapport 2020:34. Jönköping.

Haltiner Nordström, S. Rapportmanus. Arkeologisk undersökning i fastigheten Domstolen 1, inom L1973:2508. JLM dnr 2020-152,2020-263 och 2021-081.

Varenius, L. 1984. *Medeltidsstaden 65. Eksjö.* Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer. Rapport Medeltidsstaden 65. Stockholm.

Varenius, B. 2011. *Kv Vaxblekaren 5, 7 och 9 i Eksjö. Rapport över arkeologisk undersökning inom RAÄ 134, Eksjö stad, Jönköpings län.* Jönköpings läns museum Arkeologisk rapport 2011:04. Jönköping.

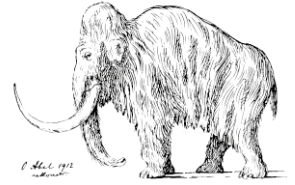
Bilaga 1. Fyndtabell. JM56984:1–24

Fnr	Sakord	Material	Vikt	Diam.	Ant	Fragm	Fyndomständigheter	Beskrivning
1	Skål	Keramik	90	26,5	3	F	Kulturlager intill museet	2 mynningar, grön glasyr och engobe
2	Kruka	Keramik	304		2	F	Kulturlager intill museet	2 bottnar, engob, hornmålat, brun glasyr
3	Kärl	Fajans	2	0	1	F	Kulturlager intill museet	Bukdel, vitt och blå
4	Brännplåt	Lera	56	0	1	F	Kulturlager intill museet	Del av räfflad plåt, sekundärbränd
5	Föremål	Brons	3	14,5	1	F	Kulturlager intill museet	Liten avlång kula, möjligen en smälta
6	Kärl	Keramik	21		3	F	Kulturlager intill museet	Engob, grön dekor
7	Skål	Porcelain	2		1	F	Kulturlager intill museet	Blåvitt
8	Slagg	Slagg	13		2	F	Kulturlager intill museet	Blåsig, glasaktig lätt slagg
9	Fat	Keramik	212	25	5	F	Barklager	Engob, hornmålat, grön, brun, piplera
10	Skål	Keramik	86	17	3	F	Barklager	Opakglasyr, hornmålat
11	Kruka	Keramik	112	20	2	F	Barklager	Olivgrön glasyr
12	Skål	Keramik	22		1	F	Barklager	Sekundärbränd/felbränd
13	Kärl	Keramik	98		2	F	Barklager	Engob och hornmålat, grön glasyr
14	Kärl	Fajans	5		1	F	Barklager	Bottenbit, Vit botten med blått möster
15	Pipa	Kritpipa	2		1	F	Barklager	Skurna avfasningar för tänderna
16	Slagg	Slagg	163		1	F	Barklager	Glasad och bubblig slagg
17	Skål	Keramik	41	20	2	F	Träflislager	Mynning, kmottrig glasyr, löpande hund
18	Krus	Keramik	35		1	F	Träflislager	Halsbit med en skarp böj, blyglasyr med brunt pigment
19	Gryta	Keramik	134	19	3	F	Träflislager	Mynning med hank, apelsinknottrig glasyr, grönt pigment
20	Skål	Keramik	52	18	1	F	Träflislager	Engobe, grön glasyr
21	Hank	Keramik	8	4	1	F	Träflislager	Hank med en skråvlig yta
22	Pipa	Kritpipa	15	16,5	4	F	Träflislager	Huvud med en tudorros, Holland 1600-tal, 3 skaft
23	Sko	Bark	160		4	F	Träflislager	Klackar i bark och läder
24	Sko	Läder-bark	126		4	F	Barklager	Sulor och klackar till skor. Dekor av små hål i kanten

Bilaga 2. Dendrokronologisk Analys

LUND UNIVERSITY

 DEPARTMENT OF QUATERNARY GEOLOGY
 KVARTÄRGEOLOGISKA AVDELNINGEN
 HANS LINDERSON

30 oktober 2023

Nationella Laboratoriet för Vedanatomi och Dendrokronologi, rapport nr 2023:80

Anton Hansson & Hans Linderson

**DENDROKRONOLOGISK ANALYS AV PROVER FRÅN
 ÖSTERLÅNGGATAN, EKSJÖ, SMÅLAND**

Uppdragsgivare: Jönköpings läns museum, Dag Hammarskjölds plats 2, Box 2133, 550 02 Jönköping.
 (Kontaktperson: Susanne Haltiner Nordström, susanne.nordstrom@jkpglm.se)

Område: Eksjö **Prov nr:** 41683-41684 **Antal sågprov:** 2

Dendrokronologiskt objekt:

Resultat:

Dendro nr:	Provnr;	Trädslag	Antal år (2 radier om ej annat anges)	Splint (Sp) Bark (B) Vankant (W)	Datering av yttersta årsring i provet	Beräknat Fällningsår E(Efter) V(vinterhalvåret)	Kommentarer; (vågat dateringsförslag inom parantes)
41683	DP1	Tall	138+1; 3	Sp 67, Ej W	1875	1876-1883	(1876-1879)
41684	DP2	Tall	13	Nära W	Ej datering		

Kommentarer till ovanstående resultattabell

Virket till prov 41683 har avverkats **någon gång 1876-1883** och är hämtat från gränslandet mellan Östergötland och Småland. Prov 41684 har ej gått att datera.

Beskrivning av tabellen ovan

”Dendroidentitetsnummer”, är en unik identitet för varje prov hanterade på laboratoriet.

”Antal år”, årsringar som är analyserade i vissa fall har det inte varit möjligt att mäta årsringsbredden, då har årsringarna räknats, vilket har markerats med ”+n”.

I samma kolumn förekommer någon gång noteringen ”ew” eller ”lw” dessa termer härrör från engelskans early wood (vårved) och late wood (sommarved) och beskriver graden av den yngsta/sista årsringens utveckling. Detta indikerar att virket är avverkat på sommaren.

”splint, vankant, bark” indikerar hur många årsringar som saknas i provet. Förutsatt att provet går att datera och man har vankant eller bark i provet så får man en årsexakt datering (extrema undantag finns). ”nära vankant” uppges när det finns indikationer om detta, till exempel i fältanteckningar eller om en sågskiva följer en naturlig kurvatur i rundvirket. Om vankant (den rundade avslutningen av virket där barken har försvunnit) saknas och splinten syns kan man beräkna fällningsåret med hjälp av splintstatistiken för olika trädslag och förhållanden. Vanligtvis används 17 ± 7 år på ek och en mer varierad bild på tall med en maximal variation på ± 20 år. Saknas splinten (”ej sp”) anges en så kallad ”efterdatering” (*terminus post quem*). Virket får då en äldsta möjliga datering. Teoretiskt kan virket vara hur ungt som helst men mer troligt handlar det om upptill några tiotal år senare avverkning än angivna efterdatering. Detta diskuteras vanligtvis i rapporten. Anges $sp=0$ menas splinten observeras utanför ytterst/yngsta årsring men årsringen är inte inmätt eftersom den inte är komplett.

”Datering av yttersta årsring i provet”, är alltid årsexakt vid en datering. Om provet inte kan korsdateras med en daterad dendrokronologisk serie anges ”ej datering”. Detta uppträder oftast vid ett litet årsringsantal (unga/snabbvuxna/kraftigt nedbrutna träd), udda trädslag (i Sverige är ek och tall bäst), för få prover från den undersökta konstruktionen, störd tillväxt etc.

”Beräknat fällningsår” här görs en beräkning utifrån dateringen av den yttersta årsringen i provet och hur många årsringar som beräknas saknas i provet. Felmarginalen som anges täcker mer än 95 procent av proverna. Finns barken eller vankanten kvar på provet ges dateringen påföljande vinterhalvår om inga andra noteringar har gjorts. Vinterhalvåret avser trädets viloperiod så att ingen årsringsbildning sker i stamvirket, viloperioden påbörjas normalt i augusti och pågår till maj söder om Norrlandsgränsen (ungefär Dalälven). Stamvirkets viloperiod blir succesivt längre mot fjällens trädgräns.

Längs med den norra delen av Österlånggatan har Jönköpings läns museum utfört en arkeologisk förundersökning. Här framkom rester efter den tidigare sträckningen av Eksjöån med en stensatt kajkant vid Garvaregatan och Brännerigatan. Vid Vaxblekargränd låg resterna efter en möjlig brygga och slängt hushållsavfall.

Längs med väggen till Eksjö museum framkom kulturlager med avfall med djurben, träflis, träpinnar och näver som visar att området har varit sankt. Fynd i kulturlagret av keramik, kritpipor, porslin, fajans, skor av näver och läder, allt med en datering kring 1700-tal.

Efter flytten av Eksjöån på 1890-tal kom ytan att användas för garveriverksamhet vilket syns i rester efter garverikar och barklager.

